

Кацьора Олександр Валентинович

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціології та соціальної роботи

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»,

Ужгород, Україна

E-mail: oleksandr.katsora@uzhnu.edu.uaORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9544-9297>**Катинський Олександр Євгенович**

аспірант

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»,

Ужгород, Україна

E-mail: oleksandr.katynskiy@uzhnu.edu.uaORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-4751-6914>**Дидяк Дмитро Миколайович**

аспірант

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»,

Ужгород, Україна

E-mail: dmytro.dydiak@uzhnu.edu.uaORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-8743-3591>**Участь внутрішньо переміщених осіб у місцевому самоврядуванні:
соціально-правові аспекти**

У статті досліджуються соціально-правові аспекти участі внутрішньо переміщених осіб у місцевому самоврядуванні в умовах воєнного стану та масштабного внутрішнього переміщення населення в Україні. Актуальність теми зумовлена безпрецедентною кількістю внутрішньо переміщених осіб, що потребує створення ефективних механізмів їх інтеграції в територіальних громадах, що приймають, та забезпечення реальної участі у процесах ухвалення рішень на місцевому рівні. В умовах реформ децентралізації саме громади стають ключовим середовищем реалізації прав і свобод переселенців, що підсилює значення інклюзивного місцевого врядування.

Метою статті є проведення комплексного аналізу соціально-правових механізмів участі внутрішньо переміщених осіб у місцевому самоврядуванні та визначення основних проблем і перспектив удосконалення відповідного нормативно-правового регулювання. Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові та спеціально-правові методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, системний підхід та порівняльно-правовий методи. Методологічною основою дослідження стали положення Конституції України, спеціального законодавства у сфері захисту прав внутрішньо переміщених осіб, а також міжнародні стандарти у сфері прав людини.

У статті розкрито особливості правового статусу внутрішньо переміщених осіб, окреслено проблеми реалізації їхніх виборчих прав, доступу до адміністративних послуг, участі у громадських слуханнях, органах самоорганізації населення та консультативно-дорадчих структурах. Проаналізовано роль територіальних громад у забезпеченні соціально-економічної та соціокультурної інтеграції переселенців, зокрема у сферах житлового забезпечення, зайнятості, освіти та соціального захисту. Обґрунтовано, що активна участь внутрішньо переміщених осіб у місцевому самоврядуванні сприяє формуванню почуття приналежності до громади, зниженню соціальної напруги та зміцненню соціальної згуртованості.

За результатами дослідження встановлено, що попри наявність розвиненої нормативно-правової бази, механізми залучення внутрішньо переміщених осіб до локальної демократії потребують подальшого вдосконалення. Визначено необхідність посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, розширення співпраці з інститутами громадянського суспільства та впровадження інклюзивних практик участі. Участь внутрішньо переміщених осіб розглядається як важливий ресурс розвитку територіальних громад і підвищення їхньої стійкості в умовах воєнних викликів.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, місцеве самоврядування, громадянська участь, психологічна адаптація, соціальна інтеграція.

Вступ. Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила безпрецедентні масштаби внутрішнього переміщення населення, унаслідок чого мільйони громадян набули статусу внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Переміщення людей з одного регіону до іншого вплинуло не лише на соціально-економічний стан громад, а й на систему місцевого самоврядування, яка опинилася перед новими викликами управління, інтеграції та забезпечення прав мешканців. У цьому контексті участь ВПО у місцевому самоврядуванні постає як важливий чинник демократичного розвитку, соціальної згуртованості та стійкості територіальних громад.

Актуальність дослідження соціально-правових аспектів участі внутрішньо переміщених осіб у місцевому самоврядуванні зумовлена необхідністю забезпечення рівного доступу всіх жителів громад до механізмів ухвалення рішень. ВПО часто стикаються з обмеженнями в реалізації виборчих прав, участі у громадських слуханнях, діяльності органів самоорганізації населення та інших форм локальної демократії. Наявні правові колізії, неналежна поінформованість та інституційні бар'єри можуть призводити до соціального відчуження цієї групи, що негативно позначається як на переселенцях, так і на розвитку громад, що приймають.

Окрім того, залучення ВПО до процесів місцевого самоврядування має важливе соціальне значення, оскільки сприяє інтеграції, формуванню почуття приналежності до громади та зниженню соціальної напруги. Участь у місцевих ініціативах, дорадчих органах і громадських об'єднаннях дозволяє внутрішньо переміщеним особам не лише обстоювати власні інтереси, а й робити внесок у вирішення спільних проблем. Саме тому комплексний аналіз соціально-правових механізмів участі ВПО у місцевому самоврядуванні є своєчасним і необхідним для вдосконалення законодавства, управлінських практик і розвитку інклюзивної моделі територіальних громад.

Аналіз публікацій у юридичній площині доводить, що автори зосереджуються на з'ясуванні статусу ВПО та виявленні нормативних прогалин, які ускладнюють їхню участь у місцевому самоврядуванні. Зокрема, І.А. Галіахметов (2022 р.) надає детальну змістову характеристику прав ВПО та підкреслює розрив між формальними гарантіями та їх практичною реалізацією у громадах, що приймають, акцентує увагу на компетенціях органів місцевого самоврядування. Схожі висновки робить Д. А. Селіхов (2024 р.), який аналізує механізми забезпечення прав ВПО на місцевому рівні та виявляє ключові адміністративні й процедурні бар'єри доступу до житла, медичних і соціальних послуг. У працях Н.Е. Кошляк (2022 р.) систематизовано теоретико-прикладні аспекти забезпечення прав ВПО органами місцевого самоврядування та запропоновано напрями підвищення інституційної спроможності місцевих органів.

У соціально-практичному дискурсі дослідники підкреслюють необхідність комплексних інтеграційних підходів, що поєднують правові, економічні та психологічні інструменти. У монографії О.Ф. Новикової, В.П. Антонюка й О.В. Панькової (2018 р.) акцентовано діагностику стану ВПО та механізми їх включення в соціально-економічне життя громад, запропоновано практичні заходи із працевлаштування, житлового забезпечення та комунікацій.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є *аналіз соціально-правових механізмів участі внутрішньо переміщених осіб у місцевому самоврядуванні*. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: 1) проаналізувати нормативно-правову базу, що регулює правовий статус внутрішньо переміщених осіб та їхню участь у місцевому самоврядуванні, а також виявити основні правові й інституційні бар'єри реалізації відповідних прав; 2) дослідити роль територіальних громад у забезпеченні соціальної, економічної та громадянської інтеграції ВПО, обґрунтувати напрями підвищення ефективності механізмів їх залучення до процесів локальної демократії.

Матеріали та методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення Конституції України, спеціального законодавства у сфері захисту прав внутрішньо переміщених осіб, а також міжнародні стандарти у сфері прав людини та наукові праці, присвячені проблематиці інтеграції ВПО у територіальні громади. Відповідно до визначеної в анотації методології, у роботі застосовано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, які дали змогу узагальнити наукові підходи до розуміння участі ВПО у місцевому самоврядуванні та систематизувати нормативно-правові положення. Системний підхід використано для розгляду участі внутрішньо переміщених осіб як складного соціально-правового явища, що поєднує правові, інституційні та соціальні елементи на рівні територіальної громади. Формально-юридичний метод застосовано для тлумачення норм чинного законодавства та з'ясування змісту правових гарантій участі ВПО у механізмах локальної демократії, а порівняльно-правовий метод – для співвіднесення національного регулювання з міжнародними стандартами та рекомендаціями у сфері захисту прав людини. Сукупність зазначених методів забезпечила цілісність дослідження та логічну узгодженість отриманих результатів.

Результати дослідження. Проблематика внутрішньо переміщених осіб у міжнародно-правовому вимірі традиційно розглядається як така, що належить до сфери внутрішньої (національної) юрисдикції держав. У зв'язку із цим ВПО не підпадають під дію спеціального міжнародно-правового режиму захисту, аналогічного тому, який застосовується щодо біженців у межах міжнародного права (Галіахметов, 2022: 64). Такий підхід зумовлює обмеженість прямого міжнародного механізму захисту прав внутрішньо переміщених осіб і підвищує роль національного законодавства в забезпеченні їхнього правового статусу.

Правове регулювання захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні ґрунтується на сукупності міжнародних і національних нормативно-правових актів. Ключове місце в цій системі належить Конституції України, де встановлено базові засади правового статусу особи та гарантовано рівність прав і свобод усіх громадян незалежно від місця їх проживання. Саме конституційні норми формують фундамент для подальшого розвитку спеціального законодавства у сфері внутрішнього переміщення.

Особливе значення для регулювання питань, пов'язаних із внутрішнім переміщенням, має ст. 33 Конституції України, якою закріплено право кожного на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, а також право вільно залишати територію України. Зазначені права можуть бути обмежені суто на підставі закону, що відповідає загальним принципам верховенства права та правової визначеності. Отже, конституційні гарантії створюють правову основу для захисту прав внутрішньо переміщених осіб і забезпечення їхньої мобільності в межах держави (Селіхов, 2024: 36).

Конституційні засади правового статусу ВПО ґрунтуються на загальних принципах, закріплених у Конституції України. Положення про рівність громадян перед законом, заборону дискримінації, право на соціальний захист, працю, освіту, охорону здоров'я, свободу пересування та вільний вибір місця проживання поширюються на внутрішньо переміщених осіб у повному обсязі. Особливе значення має принцип соціальної держави й обов'язок органів публічної влади забезпечувати реалізацію прав людини, що створює правові підстави для запровадження спеціальних гарантій для осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту.

Базовим нормативно-правовим актом у сфері внутрішнього переміщення є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Цей Закон визначає поняття ВПО, підстави набуття відповідного статусу, основні права, обов'язки та гарантії їх реалізації. Законодавець закріпив право внутрішньо переміщених осіб на соціальний захист, отримання державної допомоги, сприяння у працевлаштуванні, доступ до медичних і освітніх послуг, а також обов'язок держави створювати умови для їх інтеграції у громадах, що приймають. Водночас практична реалізація цих норм часто ускладнюється адміністративними процедурами, зокрема необхідністю підтвердження фактичного місця проживання та залежністю доступу до окремих соціальних виплат від реєстрації статусу ВПО.

Окрім спеціального закону, правове регулювання ВПО здійснюється нормами інших галузей законодавства – соціального, трудового, житлового, освітнього, медичного й адміністративного. Важливу роль відіграють також нормативні акти, що визначають засади внутрішньої політики держави, питання реінтеграції тимчасово окупованих територій і відновлення регіонів, постраждалих від збройного конфлікту. Такий міжгалузевий характер регулювання зумовлює необхідність узгодженості правових норм і чіткого розмежування повноважень між органами влади.

Національне законодавство у сфері внутрішнього переміщення формується з урахуванням міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини. Особливе значення мають Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй з питань внутрішнього переміщення, а також акти Ради Європи і практика Європейського суду з прав людини. Хоча ці документи не завжди мають обов'язкову юридичну силу, вони слугують орієнтиром для розвитку національної правової системи та підвищення рівня захисту прав ВПО.

Таким чином, нормативно-правове регулювання внутрішньо переміщених осіб в Україні є багаторівневою системою, що поєднує конституційні норми, спеціальне законодавство, підзаконні акти та міжнародні стандарти. Попри суттєвий прогрес у формуванні правової бази, вона потребує подальшого вдосконалення, зокрема в частині забезпечення реальної інтеграції ВПО, участі в місцевому самоврядуванні, доступу до житла та сталих механізмів зайнятості. Підвищення ефективності нормативно-правового регулювання є необхідною умовою гарантування прав людини, соціальної згуртованості та стабільного розвитку територіальних громад.

Проблематика внутрішнього переміщення має комплексний характер і охоплює низку взаємопов'язаних соціальних, правових, економічних і політичних аспектів. Однією із ключових проблем є забезпечення реалізації соціально-економічних прав ВПО, зокрема права на житло, працю, соціальний захист, медичну допомогу й освіту. Втрата житла й джерел доходу, обмежений доступ до ринку праці та перевантаження

соціальної інфраструктури громад, що приймають, створюють ризики маргіналізації внутрішньо переміщених осіб і зростання соціальної напруги.

Не менш важливою є правова проблематика, пов'язана з підтвердженням статусу ВПО, доступом до адміністративних послуг, реалізацією виборчих прав і участю у місцевому самоврядуванні. Попри наявність законодавчого регулювання, на практиці внутрішньо переміщені особи нерідко стикаються з бюрократичними перешкодами, правовими колізіями та нерівністю в доступі до механізмів локальної демократії. Це обмежує їхню можливість впливати на ухвалення рішень у громадах, де вони фактично проживають.

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах дії правового режиму воєнного стану є багатовимірним і водночас надзвичайно значущим процесом. Її реалізація потребує системного та комплексного підходу, що передбачає узгоджену діяльність органів державної влади й місцевого самоврядування, міжнародних і неурядових організацій, громадських об'єднань, а також активну участь місцевої спільноти.

Результативна інтеграція внутрішньо переміщених осіб не лише сприяє підвищенню рівня соціальної згуртованості та стабільності в територіальних громадах, а й формує передумови для їхнього економічного розвитку та культурного розмаїття. Залучення ВПО до соціального, економічного й культурного життя громад дозволяє розглядати їх не лише як вразливу категорію населення, а і як важливий ресурс відновлення та розвитку місцевого самоврядування в умовах воєнних викликів (Шапошникова, Пристай, 2024: 5).

Соціальна інтеграція ВПО є ще одним важливим викликом. Переміщення супроводжується розривом соціальних зв'язків, психологічними травмами та відчуттям нестабільності. У громадах, що приймають, це може проявлятися у формуванні стереотипів, конкуренції за ресурси та нерівномірному розподілі навантаження на місцеві бюджети. Відсутність ефективних інтеграційних механізмів підсилює ризик соціального відчуження та формування «паралельних спільнот», що негативно впливає на суспільну згуртованість.

Особливої уваги потребує питання участі внутрішньо переміщених осіб у суспільно-політичному житті та місцевому самоврядуванні. ВПО є повноправними членами територіальних громад за місцем фактичного проживання, однак реалізація цього статусу потребує створення інклюзивних механізмів залучення до процесів ухвалення рішень. Активна участь ВПО у громадських ініціативах, органах самоорганізації населення, консультативно-дорадчих структурах може стати важливим ресурсом розвитку громад і підвищення їхньої стійкості.

Отже, внутрішнє переміщення є складним соціально-правовим феноменом, що потребує комплексного та міждисциплінарного підходу. Проблематика ВПО виходить за межі суто гуманітарних питань і охоплює фундаментальні аспекти прав людини, демократії, місцевого розвитку та національної безпеки. Формування ефективної політики у сфері внутрішнього переміщення є необхідною передумовою забезпечення соціальної згуртованості, сталого розвитку територіальних громад і утвердження принципів правової держави в Україні.

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб є одним із ключових завдань державної політики та місцевого самоврядування в умовах масового внутрішнього переміщення населення. Вона передбачає не лише забезпечення базових гуманітарних потреб, а й створення умов для повноцінної участі ВПО в соціальному, економічному, культурному та суспільно-політичному житті громад, що приймають. В умовах тривалого збройного конфлікту інтеграція ВПО набуває стратегічного значення для забезпечення соціальної згуртованості, стабільності громад і сталого розвитку держави.

У науковому та практичному дискурсі інтеграція ВПО розглядається як багатовимірний процес, що охоплює правовий, соціально-економічний, інституційний і соціокультурний виміри. Ідеться не про асиміляцію чи втрату ідентичності, а про включення переміщених осіб у життя громади на засадах рівності, недискримінації та взаємної відповідальності. Успішна інтеграція передбачає поєднання зусиль державних органів, органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства та ВПО.

Правовий вимір інтеграції полягає у створенні нормативної бази, що забезпечує рівний доступ ВПО до прав і свобод нарівні з іншими членами громади. В Україні основою правового регулювання є спеціальне законодавство про внутрішньо переміщених осіб, а також норми конституційного, адміністративного, соціального та виборчого права. Водночас на практиці зберігаються проблеми, пов'язані з реалізацією виборчих прав, доступом до адміністративних послуг, участю в місцевому самоврядуванні та механізмах локальної демократії, що ускладнює процес інтеграції.

Соціально-економічний аспект інтеграції ВПО є одним із найбільш проблемних. Втрата житла, роботи та джерел доходу змушує внутрішньо переміщених осіб залежати від державної підтримки або гуманітарної допомоги, що може мати тимчасовий характер. Доступ до житла залишається

ключовою проблемою інтеграції, оскільки відсутність стабільних житлових умов унеможлиблює довгострокове планування, працевлаштування та соціальну стабільність. Не менш актуальними є питання зайнятості, перекваліфікації, підтримки підприємницьких ініціатив ВПО та їх залучення до локальних ринків праці.

Важливу роль у процесі інтеграції відіграє соціокультурний вимір, який охоплює формування соціальних зв'язків, подолання стереотипів і запобігання дискримінації. Переміщення часто супроводжується психологічними травмами, втратою звичного соціального середовища та відчуттям тимчасовості. За відсутності цілеспрямованої інтеграційної політики це може призводити до соціальної ізоляції ВПО та напруженості у громадах, що приймають. Натомість розвиток спільних культурних, освітніх і громадських ініціатив сприяє взаємному прийняттю та зміцненню соціальної єдності.

Окреме місце в інтеграції ВПО належить їхній участі в суспільному та громадському житті. Залучення внутрішньо переміщених осіб до діяльності громадських організацій, органів самоорганізації населення, консультативно-дорадчих органів при органах місцевого самоврядування сприяє формуванню почуття приналежності до громади та підвищує рівень довіри між різними групами населення. Активна громадянська позиція ВПО дозволяє розглядати їх не лише як об'єкт соціальної політики, а як повноцінний ресурс розвитку громад.

Важливо, щоб внутрішньо переміщені особи сприймали процес адаптації не лише як сукупність труднощів і вимушений вихід за межі зони комфорту, а і як можливість для самореалізації та активної участі в житті громади. Залучення ВПО до волонтерської діяльності, реалізації громадських ініціатив, участі у грантових програмах і проєктах місцевого розвитку сприяє формуванню відчуття соціальної значущості, підвищує рівень інтеграції та зміцнює соціальну згуртованість у громадах, що приймають.

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб є багаторівневим процесом, що охоплює правові, соціальні, економічні та культурні аспекти, однак її практична реалізація відбувається передусім на локальному рівні – у межах територіальних громад. Саме громада є тим простором, у якому внутрішньо переміщені особи реалізують більшість своїх повсякденних прав і свобод, вступають у соціальні взаємодії та формують нові життєві стратегії. У цьому сенсі територіальна громада виступає не лише адміністративно-територіальною одиницею, а й соціальним середовищем, від спроможності якого значною мірою залежить успішність інтеграції ВПО (Новікова та ін., 2018: 22).

Реформа децентралізації, що відбувається в Україні, істотно посилила роль органів місцевого самоврядування у вирішенні соціально значущих питань, зокрема пов'язаних із внутрішнім переміщенням населення. Передача частини повноважень і ресурсів на рівень громад створила додаткові можливості для гнучкого реагування на потреби ВПО, однак водночас актуалізувала проблему нерівномірної спроможності різних територіальних громад. За таких умов інтеграція ВПО набуває виразного територіального виміру, де результати залежать від управлінських рішень, ресурсної бази та соціального капіталу конкретної громади.

Одним із першочергових завдань територіальних громад у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб є забезпечення базових життєвих потреб. До них належать доступ до житла, медичних і освітніх послуг, соціального захисту й адміністративних сервісів. Саме органи місцевого самоврядування забезпечують реєстрацію ВПО, організацію тимчасового розміщення, координацію гуманітарної допомоги та взаємодію з державними і недержавними структурами.

Проблема житла залишається однією з найбільш гострих у процесі інтеграції ВПО. Територіальні громади змушені шукати баланс між власними ресурсами та потребами, що зростають, переселенців, що часто реалізується через створення тимчасових місць проживання, реконструкцію комунальних об'єктів або участь у державних і міжнародних житлових програмах. Відсутність стабільних житлових рішень негативно впливає на довгострокову інтеграцію, оскільки зумовлює відчуття тимчасовості та соціальної нестабільності.

Важливою функцією громади є також забезпечення доступу ВПО до соціальних і медичних послуг. Масове переміщення населення створює додаткове навантаження на місцеву інфраструктуру, що потребує перегляду бюджетних пріоритетів і залучення зовнішніх ресурсів. У цьому контексті ефективність інтеграції залежить від здатності громади адаптувати наявні системи соціального обслуговування до потреб, що зростають, і запобігти соціальному напруженню між місцевими жителями та переселенцями.

Соціально-економічна інтеграція внутрішньо переміщених осіб є ключовою умовою їхньої самостійності та довгострокового включення в життя громади. Територіальні громади відіграють важливу роль у створенні можливостей для працевлаштування ВПО, розвитку підприємницьких ініціатив і залучення переселенців до місцевої економіки. Через місцеві програми зайнятості, співпрацю з роботодавцями, організацію навчальних і перекваліфікаційних курсів громади можуть сприяти зменшенню безробіття серед ВПО та підвищенню їхньої економічної активності.

Водночас входження ВПО у локальний ринок праці часто ускладнюється низкою чинників, зокрема відсутністю соціальних зв'язків, невідповідністю професійної кваліфікації потребам ринку, а також упередженим ставленням з боку роботодавців. У таких умовах роль громади полягає не лише у створенні формальних можливостей для працевлаштування, а й у формуванні сприятливого соціально-економічного середовища, що визнає ВПО потенційним ресурсом розвитку, а не лише об'єктом соціальної допомоги.

Не менш важливим питанням залишається освіта. З метою підвищення ефективності діяльності закладів дошкільної та загальної середньої освіти, а також належної організації освітнього процесу для сімей внутрішньо переміщених осіб з дітьми, доцільним є впровадження комплексу взаємопов'язаних заходів, спрямованих на успішну інтеграцію дітей ВПО в освітньому середовищі громад, що приймають, і забезпечення їхнього гармонійного розвитку. Важливе гарантування рівного доступу до освіти, зокрема й шляхом забезпечення учнів необхідними технічними засобами для дистанційного навчання, а також створення безпечних умов перебування в закладах освіти через облаштування захисних укриттів (Кошляк, 2022: 10).

Соціокультурний вимір інтеграції внутрішньо переміщених осіб є не менш важливим, ніж економічний чи правовий. Саме на рівні територіальної громади формуються повсякденні соціальні зв'язки, що визначають ступінь включеності ВПО у нове середовище. Відсутність таких зв'язків або домінування негативних стереотипів можуть призводити до соціальної ізоляції переселенців і зростання напруженості у громаді.

Органи місцевого самоврядування та громадські інституції відіграють важливу роль у створенні інклюзивного соціального простору. Проведення спільних культурних, освітніх і спортивних заходів, підтримка громадських ініціатив і волонтерства сприяють налагодженню міжгрупової взаємодії та формуванню почуття спільності. Така діяльність має на меті не лише адаптацію ВПО, а й зміцнення соціальної згуртованості громади загалом.

Особливу увагу варто приділяти подоланню дискримінаційних практик і упередженого ставлення до внутрішньо переміщених осіб. Територіальні громади можуть відігравати превентивну роль, запроваджувати інформаційні кампанії, освітні програми та механізми діалогу між різними групами населення. Формування культури взаємної поваги та солідарності є важливою умовою успішної інтеграції ВПО.

Одним із ключових показників успішної інтеграції внутрішньо переміщених осіб є рівень їхньої участі в місцевому самоврядуванні та громадському житті. Територіальні громади створюють можливості для залучення ВПО до громадських слухань, консультативно-дорадчих органів, органів самоорганізації населення та реалізації місцевих ініціатив. Така участь сприяє формуванню відчуття приналежності до громади та підвищує рівень довіри до місцевої влади.

Залучення ВПО до процесів ухвалення рішень дозволяє враховувати їхні потреби під час формування місцевої політики та зменшує ризик соціального відчуження. Водночас існують правові й інституційні обмеження, що ускладнюють повноцінну участь ВПО у локальній демократії, зокрема проблеми реалізації виборчих прав і доступу до представницьких механізмів. Подолання цих обмежень є важливим завданням як для держави, так і для органів місцевого самоврядування.

Обговорення результатів. Отримані результати дослідження підтверджують, що проблема участі внутрішньо переміщених осіб у місцевому самоврядуванні має комплексний і міждисциплінарний характер. Встановлено, що попри наявність досить розвиненої нормативно-правової бази, яка формально гарантує рівність прав ВПО з іншими громадянами, практична реалізація цих прав залишається ускладненою низкою процедурних та інституційних бар'єрів. Зокрема йдеться про складності реалізації виборчих прав за місцем фактичного проживання, обмежену залученість до органів самоорганізації населення та консультативно-дорадчих структур, а також неналежну поінформованість щодо механізмів локальної демократії. Це свідчить про розрив між нормативним регулюванням і реальними управлінськими практиками на рівні територіальних громад.

Результати аналізу дозволяють стверджувати, що інтеграція ВПО у місцевому самоврядуванні значною мірою залежить від інституційної спроможності конкретної громади, її ресурсної бази й управлінської культури. У громадах із розвиненими механізмами громадської участі та налагодженою співпрацею з інститутами громадянського суспільства процес залучення переселенців відбувається більш ефективно. Водночас у менш спроможних громадах участь ВПО часто обмежується отриманням соціальної допомоги, що формує пасивну модель взаємодії та не сприяє повноцінній інтеграції. Таким чином, територіальний вимір є ключовим фактором успішності включення ВПО до системи місцевого врядування.

На особливу увагу заслуговує соціально-психологічний аспект участі, який опосередковано впливає на ефективність правових механізмів. Переміщення супроводжується втратою соціальних зв'язків, почуттям нестабільності та зниженням рівня довіри до інституцій. За таких умов навіть формально доступні механізми участі можуть залишатися нереалізованими через низький рівень соціального

капіталу та відчуття відчуженості. Водночас активне залучення ВПО до громадських ініціатив, волонтерської діяльності та консультативних органів сприяє відновленню суб'єктності, формуванню почуття приналежності та зміцненню горизонтальних зв'язків у громаді.

Висновки. Масове внутрішнє переміщення населення в Україні актуалізувало потребу у формуванні цілісної і ефективної моделі залучення внутрішньо переміщених осіб до місцевого самоврядування як важливого складника їхньої соціальної інтеграції. Проведений аналіз засвідчив, що в Україні сформовано багаторівневу нормативно-правову базу, яка загалом забезпечує правові гарантії реалізації прав ВПО, зокрема й права на участь у місцевому врядуванні. Водночас на практиці зберігаються інституційні та процедурні бар'єри, пов'язані з реалізацією виборчих прав, доступом до механізмів локальної демократії, діяльністю органів самоорганізації населення та консультативно-дорадчих структур. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання та підвищення ефективності його практичного застосування на рівні територіальних громад.

Обґрунтовано, що активна участь внутрішньо переміщених осіб у процесах ухвалення рішень на місцевому рівні є не лише реалізацією конституційних прав, а й важливим чинником зміцнення соціальної згуртованості, довіри до органів влади та стійкості громад в умовах воєнного стану. Підвищення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, розвиток партнерства з інститутами громадянського суспільства, запровадження інклюзивних механізмів участі та формування сприятливого соціального середовища мають стати пріоритетними напрямками державної та місцевої політики. Участь ВПО варто розглядати як ресурс розвитку територіальних громад, що сприяє їхній демократичній трансформації та сталому післявоєнному відновленню.

Література

Галіахметов І. А. Змістова характеристика прав внутрішньо переміщених осіб та хост-територіальних громад. Актуальні проблеми правознавства. 2022. № 4. С. 97–104. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.04.11

Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

Кошляк Н. Е. Характеристика правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Київський часопис права*. 2022. Вип. 3. С. 7–13. DOI: 10.32782/kij/2022.3.1

Лехолетова М. М., Дуля А. В., Спіріна В. Є. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*. 2025. Вип. 1. С. 30–36. DOI: 10.32782/3041-1351/2025-1-5

Новікова О. Ф., Антонюк В. П., Панькова О. В. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у територіальні громади : монографія. Київ : Інститут економіки промисловості НАН України, 2018. 244 с.

Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706–VII. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1706-18> (дата звернення: 19.01.2026).

Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411–VI. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 19.01.2026).

Селіхов Д. А. Механізм забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб органами місцевого самоврядування. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2024. Вип. 4. С. 34–39. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.04.4.

Шапошникова І. В., Пристай І. Р. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія «Право, публічне управління та адміністрування». DOI: 10.54929/2786-5746-2024-11-02-04

Participation of internally displaced persons in local self-government: socio-legal aspects

Katsora Oleksandr

*PhD in Sociology (Candidate of Sociological Sciences),
Associate Professor at the Department of Sociology and Social Work
State University "Uzhhorod National University", Uzhhorod, Ukraine*

Katynskiy Oleksandr

*Postgraduate Student
State University "Uzhhorod National University", Uzhhorod, Ukraine*

Didyak Dmytro
Postgraduate Student
State University “Uzhhorod National University”, Uzhhorod, Ukraine

The article examines the socio-legal aspects of the participation of internally displaced persons (IDPs) in local self-government under conditions of martial law and large-scale internal displacement in Ukraine. The relevance of the study is obycnoeed by the unprecedented number of IDPs, which necessitates the development of effective mechanisms for their integration into host territorial communities and the provision of real opportunities to participate in local decision-making processes. In the context of decentralization reform, territorial communities have become the primary arena for the realization of the rights and freedoms of displaced persons, thus increasing the importance of inclusive local governance.

The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the socio-legal mechanisms of IDPs' participation in local self-government and to identify the main challenges and prospects for improving the relevant regulatory framework. To achieve this goal, the study applies general scientific and special legal research methods, including analysis and synthesis, a systemic approach and comparative-legal methods. The methodological basis of the research consists of the provisions of the Constitution of Ukraine, national legislation on the protection of IDPs' rights, and international human rights standards.

The article reveals the specific features of the legal status of IDPs and outlines the problems related to the implementation of their electoral rights, access to administrative services, participation in public hearings, bodies of self-organization of the population, and advisory structures. It analyzes the role of territorial communities in ensuring the socio-economic and socio-cultural integration of displaced persons, particularly in the areas of housing, employment, education, and social protection. It is substantiated that the active participation of IDPs in local self-government contributes to strengthening their sense of belonging, reducing social tensions, and enhancing social cohesion.

The findings indicate that despite the existence of a developed legal framework, mechanisms for involving IDPs in local democracy require further improvement. The study emphasizes the need to strengthen the institutional capacity of local self-government bodies, expand cooperation with civil society institutions, and implement inclusive participation practices. The participation of internally displaced persons is considered an important resource for the development and resilience of territorial communities in the context of wartime challenges.

Keywords: *internally displaced persons, local self-government, civic participation, psychological adaptation, social integration, social trust.*

References

Haliakhmetov, I. A. (2022). Zmistova kharakterystyka prav vnutrishno peremishchenykh osib ta khost-terytorialnykh hromad [Substantive characteristics of the rights of internally displaced persons and host territorial communities]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Actual Problems of Jurisprudence*, 4, 97–104. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.11> [in Ukrainian].

Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (1996, June 28). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30 [in Ukrainian].

Koshliak, N. E. (2022). Kharakterystyka pravovoho rehuliuвання diialnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannya shchodo zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Characteristics of legal regulation of local self-government bodies' activities in ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons in Ukraine]. *Kyivskiy chasopys prava – Kyiv Law Journal*, 3, 7–13. <https://doi.org/10.32782/klj/2022.3.1> [in Ukrainian].

Lekholetova, M. M., Dulia, A. V., & Spirina, V. Ye. (2025). Intehratsiia vnutrishno peremishchenykh osib u pryimaiuchi hromady [Integration of internally displaced persons into host communities]. *Sotsialna robota ta psykhohohiia: osvita i nauka – Social Work and Psychology: Education and Science*, 1. <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2025-1-5> [in Ukrainian].

Novikova, O. F., Antoniuk, V. P., & Pankova, O. V. (2018). Intehratsiia vnutrishno peremishchenykh osib u terytorialni hromady [Integration of internally displaced persons into territorial communities]. *Kyiv: Instytut ekonomiky promyslovosti NAN Ukrainy* [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy “Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib” vid 20 zhovtnia 2014 r. № 1706-VII [Law of Ukraine “On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons” from October 20, 2014 № 1706–VII]. (2014). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/1706-18> [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy “Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky” vid 1 lypnia 2010 r. № 2411-VI [Law of Ukraine “On the principles of domestic and foreign policy” from July 1, 2010 № 2411–VI]. (2010). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> [in Ukrainian].

Selikhov, D. A. (2024). Mekhanizm zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib orhanamy mistsevoho samovriaduvannia [Mechanism for ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons by local self-government bodies]. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*, 4, 34–39. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.4> [in Ukrainian].

Shaposhnykova, I. V., & Prystai, I. R. (2024). Stratehii ta vyklyky intehtatsii vnutrishno peremishchenykh osib u terytorialnykh hromadakh v umovakh voiennoho stanu [Strategies and challenges of integration of internally displaced persons in territorial communities under martial law]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia – Problems of Modern Transformations. Series: Law, Public Administration and Administration*. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-04> [in Ukrainian].

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
(CC BY 4.0)

Received: February 23, 2026

Accepted: March 19, 2026

Published: April 22, 2026